

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek inklúziójával kapcsolatos hazai kutatások elemzése

II. rész – Inklúzió a sportban

Comparative analysis of Hungarian research on the inclusion of people
with intellectual disabilities II.

Orbán-Sebestyén Katalin¹, Farkas Judit², Sáringerné Szilárd Zsuzsanna³,
Ókrös Csaba²

¹Testnevelési Egyetem, Sporttudományok Doktori Iskola, Budapest

²Testnevelési Egyetem, Budapest

³Semmelweis Egyetem, Pető András Kar, Budapest

E-mail: kata.orban.sebestyen@gmail.com

Összefoglaló

A hazai gyakorlatot és kutatást elemző jelenlegi – két részes tanulmány előzménye, hogy a Sporttudományi Szemle 2020/2-es számában a szerzők feltérképező elemzést publikáltak az inkluzív sport attitűdváltozásokra gyakorolt hatásával kapcsolatos – a Speciális Olimpia Mozgalomban végzett – idegen nyelvű tanulmányokról (Orbán-Sebestyén és mtsai, 2020). A magyar inkluzív sport, különös tekintettel az értelmi fogyatékossgal élő (más néven: intellektuális képességzavarral élő) emberek sportolása és az azt szervező mozgalom – a Special Olympics, hazánkban kevésbé kutatott és dokumentált terület, ugyanakkor az egyik legtöbbször vizsgált nemzetközi kutatási téma a mozgalomban érintettek integrációja, a társadalomhoz viszonyuló attitűdváltozások iránya és mértéke, valamint az inklúzió megjelenése, ezért választottuk az említett fogalmak elemzését tanulmányunk témájának, amelyben hangsúlyozni szeretnénk továbbá az integráció és az inklúzió fogalmának különbözőségét is. A cél, hogy bemutassuk, hogy az inklúzió hogyan jelenik meg a hazai szakirodalomban, illetve milyen vizsgálatok zajlottak és milyen eredmények születtek a témával kapcsolatos kutatások révén a társadalom, a foglalkoztatás, a pedagógia és a sport területén. Tanulmányunk első részében az első három téma elemzését közöltük, amely a Magyar Sporttudományi Szemle 2021/6. számában jelent meg. A második részben az inkluzív sportról és annak hatásairól, körülményeiről szóló elemzések összehasonlítását mutatjuk be. Véleményünk szerint az értelmi fogyatékossgal élő

emberekhez való pozitív irányú viszonyulás egyik leghatékonyabb eszköze az inkluzív sport, amely lehetőséget biztosít mind az átlagos intellektusú mind pedig a fogyatékossgal élő sportolótársak sportképességeinek fejlődéséhez és egymás iránti attitűdjük pozitív irányú változásához, ezért kezeltük kiemelten a témával kapcsolatos kutatásokat. Tanulmányunk készítése során nem beavatkozó, kvalitatív kutatási módszert, szisztematikus irodalom-elemzést alkalmaztunk. A feldolgozott publikációk eredményeiből készített átfogó analízis segítségével összegeztünk számos hazai – inklúziót kutató – tudományos cikket négy témára lebontva, de célunk az volt, hogy megállapítsuk, hogy a sport inkluzív hatását mi befolyásolja a leghatékonyabban. Jelen összegző irodalom-elemzés segítségével a sportágazat szakpolitikai kutatói és sportszakemberei megismerhetik az intellektuális képességzavarral élő emberek társadalmi inklúziójának hazai megvalósításáról készített kutatások számos formáját, annak több évtizeden átívelő fejlődési folyamatát, valamint történeti hátterét. Az akadémiai szféra számára magyar nyelven eddig nem volt elérhető kifejezetten az inkluzív sporttevékenység társadalmi inklúzióra gyakorolt hatását vizsgáló szakirodalmi áttekintés, amely bemutatja az olvasónak azokat a területeket is, amelyek hatással vannak az értelmi fogyatékossgal élő emberek életvitelére. Eredményeink rávilágítanak arra az összetett mechanizmusra, amely az élet minden területén az elfogadásra ösztönöz, és amely bizonyítja, hogy egy alapvető komplex ismeret szükséges ahhoz, hogy a többségi társadalom az intellektuális képességzavarral élő személyeket ne csak a

foglalkoztatás vagy a pedagógia, hanem a sport területén is befogadja.

Kulcsszavak: attitűd, integráció, inklúzió, sport, értelmi fogyatékoság

Abstract

Prior to the current two-part study analyzing domestic practice and research, the authors published an exploratory analysis of foreign-language studies, which examined the impact of inclusion through sport on attitude change in the Special Olympics Movement in the Sports Science Review 2020/2 (Orbán-Sebestyén et al., 2020). The development of inclusive sport and especially the participation of people with intellectual disabilities in sport as well as the development of the Special Olympics movement is not fully explored or documented in Hungary. At the same time, one of the most studied international research topics in social psychology is the integration of those involved in the Special Olympics movement, the direction and extent of changes in attitude towards society, and the manifestation of inclusion, which is why the authors' chosen topic is the analysis of the aforementioned concepts. The aim of this paper is to show how inclusion is presented in the scientific literature in Hungary, what kind of surveys have been conducted, and what results has research produced in society, employment, pedagogy, and sport. In the first part of our study, we published the analysis of the first three topics, which appeared in the Hungarian Review of Sports Science 2021/6. In the second part, we present a comparison of analyses on inclusion in sport and its effects and circumstances. The authors consider inclusive sport to be one of the most effective means to create a positive attitude towards people with intellectual disabilities, as it enables both disabled and non-disabled athletes to develop as sportspeople and to improve their attitudes towards each other, therefore the research on that topic is a priority. A non-intrusive, qualitative research method, the systematic review of literature was used in this study. The results of Hungarian publications were analyzed and summed up focusing on four themes; however, the main purpose was to find what factors influence the inclusive impact of sport in the most efficient way. This comprehensive analysis of literature can help researchers and practitioners in the sports sector to familiarize themselves with the many forms of research on the implementation of inclusion in Hungary, its development over several decades and its historical background. There has been no meta-analysis available in Hungarian for the academic sector which specifically examines the inclusive effect of

sport and also introduces the reader to the areas that have an impact on the lives and lifestyles of people with intellectual disabilities. Our results highlight the intricate mechanism which promotes acceptance in all areas of life and demonstrates that the majority society needs complex basic knowledge to accept people with intellectual disabilities not only in education and employment but also in sport.

Keywords: attitude, integration, inclusion, sport, intellectual disability

Bevezetés

A tanulmány első része a Sporttudományi Szemle 2021/6. számában került közlésre. A nevezett folyóiratban a bevezető gondolatok és a vizsgálat módszertana bemutatásra kerültek, így jelen tanulmány – az említett cikk folytatásaként – kizárólag az eredmények bemutatására, az inkluzív sporttal kapcsolatos hazai szakirodalmak összegzésére vállalkozik.

Eredmények

Az első részben a társadalom a pedagógia és a foglalkoztatás területén vizsgált inklúziós tanulmányok összegzésének szisztematikus irodalom-elemzése került közlésre. A negyedik vizsgált terület a sportban zajló inklúziós kutatások bemutatása és annak háttere, története és fejlődése, amely a tanulmány elkészítésének elsődleges célja is.

A sportolás jelentős szerepet tölt be az emberi kapcsolatok kialakításában. Minden sporttevékenység, edzés, versenyzés általában közösségben zajlik, ahol fontos az egymáshoz való alkalmazkodás (Bíróné és mtsai, 2011). A közösség kialakulása, az együttműködés azonban nem alakul ki egymás elfogadása, kölcsönös tisztelete nélkül (Kovács, 2016). Az inkluzív sport feladata, hogy létrejöhsen az elfogadó és empatikus attitűd, és kialakuljon az egymási iránti tolerancia még a különböző képességű, tudású, habitusú sportolók között is (Bíróné és mtsai, 2011). Az inkluzív sporttevékenység feladata, hogy a csoport tagjai egymás képességeit, lehetőségeit figyelembe véve képesek legyenek az együttműködésre és együtt sportolásra, így az inklúziónak a sportban nemcsak személyiségformáló hatása van, de segíti a szocializáció folyamatát a sportolók és az edzők által kialakított befogadó légkör segítségével. Összehasonlító elemzésünknek ebben a fejezetében a fogyatékos személyek sporttevékenységének történeti bemutatása – különös tekintettel, az értelmi fogyatékosággal élő emberek sportjára – azért is szükséges, hogy az olvasó megismerhesse az előzményeket, a fogyatékosággal élő emberek sportolási lehetőségeinek, körülményeinek és szokásainak fejlődését.

dését. A fejezet bemutatja az inkluzív sport fejlődésének szakmai hátterét a környezet és a társadalom tükrében és bebizonyítja annak fontosságát is.

A fogyatékossgal élő emberek sportjának kezdetei

A fogyatékossgal élő emberek sportjának története hivatalosan az 1904-es St. Louis-i olimpián kezdődött, ahol George Eyser amputáltan, fából készült műlábbal vett részt a tornaversenyeken, amelyeken hat aranyérmét szerzett, de beírta magát a fogyatékossgal élő személyek sportjának történelmébe két magyar sportoló is, akik közül az egyik Halassy Olivér is, aki lábszáramputáltként 3 olimpián (1928, 1932, 1936) két arany és egy ezüstérmét szerzett a magyar vízilabda csapat tagjaként (Tóthné Kälbli, 2018).

A már intézményesített sportolás, a fogyatékossgal élő emberek nemzetközi sportmozgalma a paralimpia története az 1948-as XIV. Londoni Olimpiai Játékok idejére szervezett „hadirokkantak” kerekesszékes íjászversenyével kezdődött, amelyet dr. Ludwig Guttmann, német orvos szervezett. A két világháborúban megsérült fiatal férfiak élni akarása és lelki ereje ösztönzött egyre több egészségügyben és segítő szakmában dolgozó szakembert a fogyatékossgal élő emberek sportjának megszületésére. A II. világháborút követően Európa számos országában alkalmazni kezdték a sportot, mint a háborúban mentálisan és fizikailag is megsérült emberek rehabilitációs eszközét. Az 50-60-as években egyre több verseny kerül megszervezésre és számos sportegyesület alakul Európa szerte és bővül a fogyatékossgal élő sportolók száma is. 1986-ban megalakult az INAS-FID (International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability), amelynek célja volt, hogy a normalizáció elvére épülve minden értelmi fogyatékossgal élő ember élhessen a sporthoz való jogával (Gruiz, 2007), ezután egy nemzetközi ernyőszervezet formájában szerveződött az első világszervezet az ICC (International Coordination Committee Sports for Disabled), ma már IPC (International Paralympic Committee – Nemzetközi Paralimpiai Bizottság) amelynek első világeseménye az 1988-as szöuli paralimpia volt (Nádas, 1996).

A látássérültek intézményesített sportja az IBSA (International Blind Sports Federation) megalakulásával kezdődött az 1980-as évek elején. A szervezet stratégiája és küldetése, hogy a sportági szakszövetségeken keresztül szervezi a látássérültek adaptált sportolását, amely egyenes út és lehetőség az integrált sport megvalósítására. A látássérült sportolók nemzetközi versenyrendszerét ma már a Nemzetközi Paralimpiai Bizottság szervezi, és sportolóik a paralimpiákon indulnak (www.ibsasport.org).

A Siketek és nagyothallók nemzetközi szervezete az International Committee of Sports for the Deaf, amely 4 évente az olimpiát követő évben rendezi meg Siketlimpiát. A nyári Siketlimpia története 1924-ben kezdődött, míg a téli 1949-ben. A siketsportot tartják talán a legkevésbé „látványosabb” fogyatékos sportnak, hiszen érzékszervi fogyatékossguk többnyire nem gátolja őket sem mozgásukban, sem intellektuális képességeikben. Számos világhírű siket és nagyothalló sportoló versenyez az épek sportjában (www.hdsf.hu).

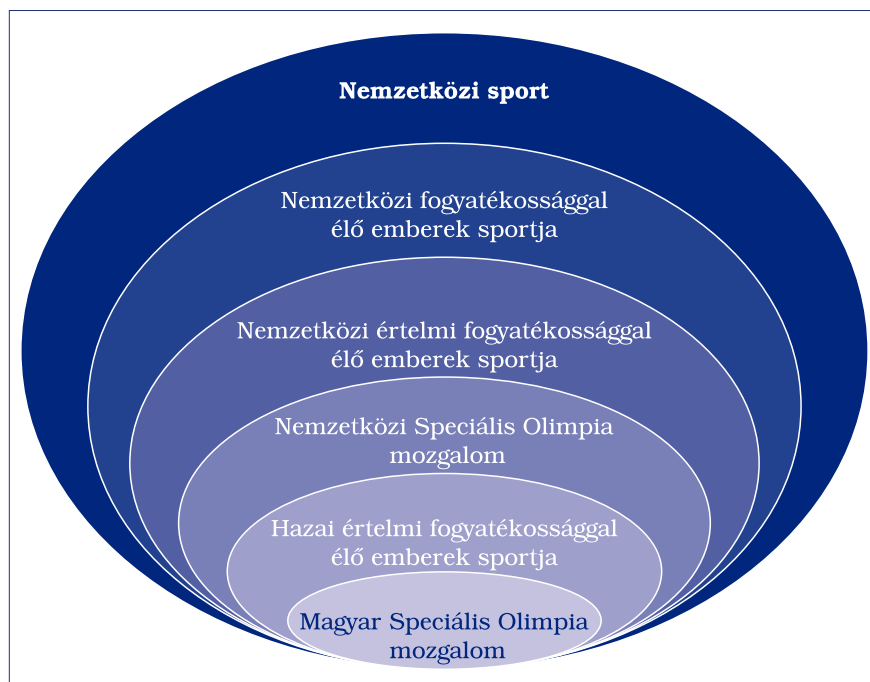
1978-ban, Portsmouthban (Angliában) zajlott a szervátültetettek első nemzetközi eseménye Maurice Slapak orvos kezdeményezésére. A World Transplant Games Federation 1987-ben alakult és jelenleg már 70 ország sportolói indulhatnak a két évente megrendezésre kerülő nemzetközi versenyeken (www.wtgf.org, www.trapilap.hu).

Az EU által 2007-ben kiadott „Fehér Könyv a Sportról” az első közösségi sportpolitikai dokumentum, amelyben rögzítésre került, hogy figyelembe kell venni a fogyatékossgal élő emberek igényeit és szükségleteit a sportolási szokásaikkal kapcsolatosan is. A dokumentum javasolja, hogy támogatásban kell, hogy részesüljön minden sportklub, sportszervezet, amely a fogyatékossgal élőket segítését tűzte ki céljául és figyelmet kell fordítani a befogadó személyzetre, az önkéntesekre és a fogyatékossgal élő emberekkel foglalkozó szakemberek támogatására is (Európai Unió: Fehér Könyv a Sportról, 2007; Dóczi, 2012).

Az Európai Unió a 2010-es évet „A szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem európai évének” nyilvánította, így egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a sport színterei és felismerték, hogy mind a nemzetközi, mind pedig a hazai sportpolitikában, fejlesztési tervekben a versenysport mellett a tömegsport, a fogyatékos sport, valamint az iskolai sport is fontos, hogy teret kapjon (Földesi-Szabó, 2010).

Az értelmi fogyatékos személyek sportjának nemzetközi története

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek első és egyben legnagyobb nemzetközi sportszervezete az 1968-ban Amerikában, a Kennedy család által alapított Speciális Olimpia mozgalom vagy eredeti nevén Special Olympics, amelynek hazai társszövetsége az idén 33 éve működő Magyar Speciális Olimpia Szövetség. A Special Olympics ma már a világ második legnagyobb sportszervezete az IOC (International Olympic Committee) után, és több mint 6 millió regisztrált sportolóval rendelkezik jelenleg a világ 200 országában. A Speciális Olimpia mozgalom küldetése az értelmi fogyatékossgal élő emberek sporto-

1. ábra. A Magyar Speciális Olimpia mozgalom helye a nemzetközi sportéletben

Figure 1. Situation of the Special Olympics Hungary's in the international sport

lási lehetőségeinek folyamatos biztosítása önkéntes edzői és sportszervezői hálózatán keresztül, valamint az integrált (egyesített) sport népszerűsítése, hiszen sportolói közül közel 1 millió fő olyan – nem értelmi fogyatékossgal élő – személy, akik a mindennapokban is együtt sportolnak értelmi fogyatékossgal élő társaikkal. A szövetség nemzetközi integrációs programja az ún. Unified Sports® Program sportszakemberek és gyógypedagógusok által kidolgozott nemzetközi versenyszabályzat szerint világszerte lehetővé teszi az „egyesített sport” szervezését, bonyolítását több mint 30 olimpiai sportágban (My liwiec és mtsai, 2015; Special Olympics, 2020). Említést kell tenni azonban egy másik világszervezetről is, amely 1986-ban alakult INAS – FMH néven és amelynek első számú célja a sport segítségével megvalósulásra kerülő inklúzió hirdetése. A ma már VIRTUS (World Intellectual Impairment Sport) néven működő szervezet a Nemzetközi Paralimpiai Bizottság tagja, az első nemzetközi versenyét pedig 1989-ben szervezte Svédországban. A 35 éve működő szövetség az inkluzív sport segítségével szeretné minél több értelmi fogyatékossgal élő személy részvételét megalapozni a 2024-es párizsi és a 2028-as Los Angeles-i paralimpiákra (www.virtus.sport).

A fogyatékos személyek sportjának hazai története, az integráció megjelenése

Magyarországon a fogyatékossgal élő emberek sportja kapcsán az első jelentős állomás az 1912-ben

alakult Siketek Sportegyesületének megalakulása volt, amelyet az 1920-as években követte az ún. „Nyomorékok Sport Egyesülete”, de ezek kapcsán még sem integrált sportról, sem inklúzióról nem beszélhetünk. Az első híres magyar fogyatékossgal élő sportolók között meg kell említeni Halassy Olivér lábszár amputált vízilabdázó történetét, kiről már korábban a nemzetközi történetnél is említést tettünk és aki 3 olimpián is sikeresen szerepelt az „épek” között. Ugyanígy fontos megemlíteni Takács Károlyt is, aki végtaghiányos sportlövőként 2 olimpiát (1948, 1952) is megnyert (Tóthné Kálbli, 2018). Ők voltak az első sportolók, akik integráltan versenyeztek és készültek a nemzetközi sportversenyekre. Egészen a 60-as évekig a hazai társadalom nagyon keveset foglalkozott a fogyatékossgal élő emberek sportjával, míg 1970-ben a Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon megalapította a mozgáskorlátozott személyek számára létrehozott sportegyesületet, a Halassy Olivér Sport Clubot (HOSC), amelyet a korábban említett vízilabdázóról neveztek el. Ezek után az 1980-as években sorra alakultak a fogyatékossgal élő emberekkel foglalkozó sportklubok, megkezdődtek a hazai fogyatékos egyesületek és a versenyek szervezeti kereteinek kiépülése is (Nádas, 1996). Az 1990-es évek törvényi változásai (1993. évi LXXIX. Törvény a Közoktatásról, 1998. évi XXVI. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról) volt az első mérföldkő a fogyatékossgal élő emberek integrációjáról és sportjáról a szakpolitikában, majd a 2000-es Sporttörvény (CXLV. törvény a sportról) teljesen reformálta a fogyatékos sport helyzetét a magyar sportban. Megalakult a Fogyatékosok Nemzeti Sportszövetsége, amely tagja lett a Nemzeti Sportszövetségnek és a Nemzeti Szabadidő Sportszövetségnek is, így állami szinten is elindult egy olyan folyamat, melynek eredményeképpen ma már a különböző fogyatékossgal élő embereknek saját nemzeti sportszervezete van, amelyet a Magyar Paralimpiai Bizottság Köztestület nevű ernyőszervezet fog össze. A paralimpián ugyancsak a mozgásszervi fogyatékossgal élő sportolók, a látássérült sportolók és az enyhe értelmi fogyatékossgal élő sportolók vehetnek részt, de mind a Magyar Hallássérültek Szövetsége, mind a Magyar Szervátültetettek Szövetsége, mind pedig a Magyar Speciális Olimpia Szövetség (1. ábra) tagja a

közttestületnek és ezáltal sportolói jogosultak a nemzetközi világversenyekeken (Világjátékokon, világbajnokságokon stb.) részt venni.

Ma már számos integrációs esemény segíti a fogyatékosokkal élő emberek integrációját. A Magyar Paralimpiai Bizottság Közttestület és a 2008-ban megalakult Fogyatékosok Országos Diák-, Verseny- és Szabadidősport Szövetsége (FODISZ) 2010 óta minden évben február 22-én rendezi meg a Magyar Parasport Napját, melynek célja, hogy felhívja a figyelmet a fogyatékosokkal élők sportjára. Az esemény alkalmával számos általános és középiskola kapcsolódik a rendezvényhez, ahol a diákok közvetlenül találkozhatnak a fogyatékosokkal élő emberek sportágaival, tanulhatnak az akadálymentesítésről, valamint az integráció jegyében jobban megismerhetik a fogyatékosokkal élő társaikat. 2021-ben a világjárvány miatt az esemény online formában került megrendezésre.

Újabb mérföldkőként a magyar fogyatékos sportban említést kell tenni arról is, hogy egyre több sportági szakszövetség alapítja meg a fogyatékosokkal élő sportolói szakbizottságát, ahogy 2021-ben a Magyar Tenisz Szövetség, korábban pedig az atlétika, az asztalitenisz és a kosárlabda szövetség is. Ezek célja a minél szélesebb körben ismerttetett integráció, a fogyatékosokkal élő sportolók elismerése és a magyar fogyatékosokkal élő sportolók nemzetközi karrierjének segítése.

Az értelmi fogyatékos személyek sportja hazánkban, az inklúzió megjelenése

Az értelmi fogyatékosokkal élő emberek sportjának hazai története az 1981-ben alakult ÉFOÉSZ-szel (Értelmi Fogyatékosok Szüleinek Országos Érdekvédelmi Szekciója) kezdődött. A Krausz Éva gyógynevelő által alapított szervezet a szülők bevonására építve sportklubok és segítő alapítványok létrehozását kezdeményezte (Ficsorné, 2009). Pár évvel később azonban itt is – mint a többi fogyatékosági típus esetén – áttörés történt a nemzetközi sport közeg felé. Magyarországon 1989 óta működik a Special Olympics International (későbbiekben: SO) világszervezet hazai szövetsége a Magyar Speciális Olimpia Szövetség (MSOSZ). A szervezet – a MOB akkori elnöke – Schmitt Pál nyilatkozata alapján 25 alapító taggal jött létre egyesület formájában. Még abban az évben a magyar egyesületet az a megtiszteltetés érte, hogy az első hivatalos versenyen Frank Hayden a Special Olympics Europe akkori igazgatója és Mariusz Damentko a Közép-Európai Programok igazgatója bejelentette, hogy a magyar egyesület a Special Olympics International nemzeti programjaként akkreditálásra kerül, így megalakul az első hazai nemzetközileg is elismert értelmi fogyatékos-

sággal élő embereket tömörítő sportszervezet (Wisinger, 2009), amely fontos mérföldkő volt a hazai értelmi fogyatékosokkal élő emberek sportjának megalapozásában. Az idén 33 éves magyar szövetség keretei között ma már közel 100 tagszervezet több mint 2 000 értelmi fogyatékosokkal élő igazolt sportolója versenyez 22 sportágban. A szervezet sportszakemberekből álló szakmai csapatának segítségével óriási változáson ment keresztül az értelmi fogyatékosokkal élő emberek sportja. A minőségi edzés és versenyeztetés, a nemzetközi sportsikerek és sportdiplomáciai elismerések, valamint a társadalmi kapcsolatok folyamatos építése számos változást hozott az értelmi fogyatékosokkal élő sportolók (speciális olimpiások) számára, hiszen az inkluzív nevelésen, oktatáson és edzőmunkán alapuló, nemzetközi szabályok alapján működtetett egyesített (integrált) sportprogram a Unified Sports® program elindulásakor az SO végérvényesen beírta magát a magyar sport történetébe (www.msosz.hu), demonstrálva az inkluzív sport fontosságát és lehetőségeit. Az SO mellett említést kell tenni az 1992-ben megalakuló Magyar Értelmi Fogyatékosok Sportszövetségéről is, amely számos fontos gyógynevelési alapelvet vitt be a köztudatba és először beszélt arról, hogy mennyire fontos a normalizáció és az integráció az értelmi fogyatékosokkal élő emberek életében (Gruiz, 2007).

A sport szerepe a fogyatékosokkal élő emberek életében

Fogyatékosokkal élő embertársaink számára a sport több okból is kiemelkedő jelentőségű. Nemzetközisége, kulturális és közösségteremtő ereje kifejezetten alkalmas arra, hogy a társadalom különböző csoportjait közelítse egymáshoz és ezáltal erősítse az összetartozás érzését. A mozgás-, és érzékszervi fogyatékosokkal élő emberek számára azonban sokszor nagy problémát jelent mozgásterük és lehetőségeik beszűkülése, hiszen a rendszeres fizikai igénybevétel és a mozgás hiánya egészségügyi problémákat okozhat náluk (Sáringerné, 2014; Balogh és mtsai, 2015). A hazai, fogyatékosokkal élő emberek sportolását vizsgáló kutatások szerint alacsony a körükben a rendszeres testedzést gyakorlók aránya is, melynek társadalmi hatásait is vizsgálták. A kutatások szerint az aktívan kereső fogyatékosokkal élő emberek lényegesen nagyobb arányban sportolnak, mint azok, akik nem dolgoznak. Az alacsony foglalkoztatási arány okai a tárgyi és infrastrukturális háttér hiánya, a hátrányos megkülönböztetéstől való félelem, de legfőképpen, hogy nincs megfelelő szakmai kommunikáció a többségi társadalom, a szociális szféra és a fogyatékosokkal élő emberek között, valamint az érintettek nem ismerik megfelelően jo-

gaikat és lehetőségeiket (Sáringerné, 2014). Az értelmi fogyatékossgal élő emberek esetében is fontos a jó fizikai állapot, hiszen csakis annak meglétével tudnak munkaerő-piaci humán erőforrásként elhelyezkedni és a társadalom dolgozó és önálló tagjává válni. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a sport a fogyatékossgal élő emberek esetében nem csak eszköz az egészség megőrzésére, hanem az önállóság és a minőségi élet biztosításának forrása is (Balogh és mtsai, 2015). Dorogi szerint az integráció megvalósulásához három területen kell a feladatokat és a folyamatokat kidolgozni és végrehajtani. A legfontosabb az attitűdváltozás elérése a különböző társadalmi csoportoknál, a befogadás, elfogadás szemléletének megismertetése és megvalósítása. Másodsor, a fogyatékossgal élő emberek körében is kell egy szemléletmód váltás mind önmagukkal, mind pedig a társadalommal szemben, így fontos szempont, hogy felkeltsük az igényüket a sportolás és a rekreáció iránt. A harmadik terület pedig az akadálymentesítés kérdése, amely által mindenki számára egyenrangúan elérhető lesz a sportolás és így hamarabb megvalósulhat az integráció is (Dorogi, 2012). A fogyatékossgal élő emberek esetében a sportolás külön erősíti az identitás tudatot, megfelelő önértékelést biztosít és segít a belső stabilitás kialakulásában. A sport segít felismerni és megtalálni a helyet és szerepeket a családban, a hivatásban és a társadalomban egyaránt (Bíróné és mtsai, 2011). A sport, mint a kultúra része különösen alkalmas a fogyatékossgal széles körű elfogadtatására, mert az integrált sport hozzájárulhat a társadalmi kapcsolatok kiszélesedéséhez, a megbecsüléshez, a személyiségek kibontakozásához.

Elfogadás a sport segítségével és a különböző társadalmi csoportok attitűdje

A társadalmi elfogadást, a fogyatékossgal élő emberekkel szembeni pozitív attitűdváltozás kialakulását és az inkluzív környezet megvalósulását kutatók különböző társadalmi csoportokban vizsgálták. Fontos megjegyezni, hogy a tanulmányokból kiderül, hogy a tipikus fejlődésű személyek nem egyformán elfogadóak a különböző fogyatékossgal élő emberekkel szemben. A tanulmányok közül vannak, amelyek arra is kitérnek (Kiss, 1996; Fótiné és mtsai, 2015, Balázs-Földi és Villás, 2020), hogy mit ért a megkérdezett értelmi fogyatékossgal alatt. A válaszokból kiderül az is, hogy a válaszadók tudása nagyon eltérő a fogyatékossgal típusokkal kapcsolatosan és ez sok esetben előítéletességet eredményez. Egy hazai integrált nyári sporttáborban tipikus fejlődés gyermekeket vizsgáltak, akik hat napon át minden sport és közösségi programon együtt voltak értelmi fogyatékossgal élő sporttársaikkal. A tanul-

mány során kiderült, hogy a gyermekek sokkal pozitívabban álltak értelmi fogyatékossgal élő társaikkal szemben a tábor végén, mert a közös sportolás és a közösségi programok megváltoztatták az előzetesen a fogyatékossgal élő társaikról alkotott negatív véleményüket. Az együtt sportolás alatt kiderült, hogy a tipikus fejlődési ütemű gyermekeknek vannak olyan intellektuális képességgel élő társaik, akik a sportban (teniszben) eredményesebbek, mint ők, így az inkluzív sporttábor alkalmával számos előítélet és stigma változott vagy enyhült. A tábor során tehát lehetőségük nyílt arra, hogy közelebbről is megismerjék egymást a két társadalmi csoport tagjai, amely az inkluzív foglalkozások segítségével egy nagyon jó integrált közösséget hozott létre (Orbán-Sebestyén és mtsai, 2018). Egy másik tanulmány középkorú embereket vizsgált, akiknek úgyszintén az értelmi fogyatékossgal élő személyekkel szembeni attitűdje volt a legnegatívabb és a mozgásszervi fogyatékossgal élő emberekkel szembeni attitűd pedig a legpozitívabb. A tanulmány arra is kitér, hogy a válaszadók szerint az integrált sportolás nagyban segíti a társadalmi akadályok leküzdését minden fogyatékossgal élővel szemben, és ami külön figyelmet érdemel, hogy a kutatók kiemelték, hogy a Magyarországon sportoló közel 5 000 értelmi fogyatékossgal élő ember a Speciális Olimpia mozgalom keretei között tud a leghatékonyabban fejlődni. Véleményük szerint az inkluzív sportolás minden fogyatékossgal élő ember esetében hatékony lehet, hiszen a fogyatékossgal élő emberek családtagjai és a környezetükben élők bevonásával változtató meg a leghatékonyabban a társadalom attitűdje pozitív irányba és erre egyre nagyobb figyelmet kell fordítani a közösségekben (Balázs-Földi és Villás, 2020). A Speciális Olimpia mozgalom küldetése, hogy egy globálisan működő, inkluzív sporton és nevelésen alapuló rendszert vigyen az értelmi fogyatékossgal élő emberek és a környezetükben élők életébe. Számos programja (Special Olympics Unified Champion School Program, Special Olympics Youth Leader Program) szólítja meg a gyermekeket, fiatalokat és egy inkluzív szemléletmód kialakítására próbálja őket nevelni egészen az óvodás kortól az egyetemig (Special Olympics Inc, 2018). A hazai kutatások azt mutatják, hogy a többségi társadalom az értelmi fogyatékossgal élőkkel szemben a legkevésbé elfogadó, amely abból adódik, hogy a többségi társadalom – az értelmi fogyatékossgal kapcsolatos – ismeretei hiányosak. A cél ezért az oktatás a foglalkoztatás és sporton keresztül az elfogadást (és befogadást) alapuló szemléletmód és pozitív attitűd kialakítása és megvalósítása a társadalom minden csoportja számára (Bíróné és mtsai, 2011; Dorogi, 2012, Sáringerné, 2014).

Inklúzió a hazai iskolai sportban

Számos magyar kutató véleménye, hogy az inklúzió megvalósítására legalkalmasabb szintér maga az iskola és az iskolai sport, hiszen az iskolai közösségek segítségével olyan jellegű pozitív attitűd változás érhető el, amely lehetőséget és teret biztosít a fogyatékossgal élő diákok számára is. A sport segítségével az iskolai testnevelés és sport által olyan mozgásos készségek és képességek (játékok, sportági gyakorlatok, természetes és alapvető mozgásformák) sajátíthatók el, amelyek mind a tipikus fejlődési ütemű, mind pedig a fogyatékossgal élő diákok szociális érzékenységét, önbizalmát és önértékelését fejlesztik (Tóthné Kälbli, 2019).

Az iskolai sport és testnevelés minden formája, de leginkább a közösségben végzett sportolási lehetőségek, edzések, játékok segítik az elfogadó, empátiás attitűd kialakítását. Az iskolai sport feladata, hogy toleranciára, együttműködésre neveljen, de olyan egyéb képességek és készségek, tulajdonságok, és személyiségjegyek is elsajátíthatók általa, amelyeknek lényeges szerepe van a szocializációban, a tanulmányi eredményességben, és így később a foglalkoztatásban is (Kovács, 2016).

Az Európai Unió sporttal kapcsolatos szakpolitikájának egyre hangsúlyosabb eleme a sport segítségével történő társadalmi integráció, amely a korábban már említett iskolai sportot tartja az egyik leghatékonyabb szintérnek (Dóczi, 2012).

A Speciális Olimpia mozgalom nemzetközi szinten is foglalkozik az inklúzió alapuló iskolai sport megvalósításán, hiszen a korábban már említett „Unified Champion School Program” 2020-ban már több mint 10 000 általános és középiskolában működik, igaz, többnyire még csak az Egyesült Államokban (2019 Special Olympics, Global Reach Report). Ugyanígy már az óvodákat is megszólítva indult el a 8 évnél fiatalabb, értelmi fogyatékossgal élő gyermekek számára szervezett ún. Kölyök Sportoló Program (Young Athletes®) is, amelynek ma már hazánkban is jelentős bázisa van (Pázmány és Lenter, 2020).

A 2004-ben az USA-ban indított program célja, hogy már a 2-7 éves értelmileg akadályozott gyermekek is megismerkedhessenek a sporttal és a sportolás adta fejlesztési lehetőségekkel, mert ebben a korban a mentális és fizikai fejlődés alapja az ingergazdag környezet és az aktív élet. A témával kapcsolatos tanulmányok eredményei is azt mutatták, hogy az értelmileg akadályozott kisgyermekek környezetében élőknek így szüleinek is a Kölyök Sportoló Programban való részvétel által pozitív irányba változott gyermekeikkel szembeni attitűdjük (hozzáállásuk), elvárásaik, amelyek elsősorban a fizikai és mentális képességeiket érintik (Favazza és mtsai, 2014).

Inklúzió a sporton keresztül vagy inklúzió a sportban

Dóczi tanulmányában (2012) két fogalmat határoz meg a témával kapcsolatban. Külön értelmezi az „inclusion in sport” vagyis a sportba történő befogadást és külön jegyzi az „inclusion through sport” fogalmat, amellyel, a sport segítségével történő integrációra utal.

A Magyarországon működő gyermek, ifjúsági és felnőtt sportintegrációs programok elsődleges célja a társadalmi egyenlőtlenség és a kirekesztés sport általi mérséklése és kompenzálása és magának a társadalmi befogadás általános tényének gondozása. Dóczi szerint lényeges, hogy a szélesebb közönség számára is nyilvánvalóvá váljon, hogy a sportban működő és a sport által megvalósuló társadalmi célú kezdeményezések elősegíthetik a különböző társadalmi rétegek közötti egyenlőtlenség halványulását (Dóczi, 2012).

A szakemberek szerepe a fogyatékossgal élő emberek sportolásában

A sport szerepe az elmúlt évtizedek során jelentősen megnőtt mind a társadalmi integrációban, mind a mentális és fizikai egészségmegőrzésben egyaránt. Az integrációval és az inklúzióval kapcsolatos kutatások eredményeképpen az is világossá vált, hogy a sport területén dolgozó szakemberek feladata elősegíteni azt, hogy a társadalom tagjai minél szélesebb körben végezzenek rendszeresen sporttevékenységet. A sportszakembereknek szerepet kell vállalniuk olyan speciális célcsoportok sportszervezésében is, mint a fogyatékossgal élő emberek, hiszen a rendszeres fizikai aktivitás és a sport pozitív élettani és személyiségfejlesztő hatása már bizonyítottan meghatározó szempont az életükben (Dorogi, 2012; Balogh és mtsai, 2015; Orbán-Sebestyén, 2019).

Megbeszélés és következtetések

A Magyar Sporttudományi Szemle elmúlt év utolsó számában (2021/6.) megjelent tanulmányban a 4 vizsgált területből három esetében ismertettük, hogy az élet mely területein jelenik meg az értelmi fogyatékossgal élő emberek életében az inklúzió és kiemeltük, hogy miképpen valósul meg és az milyen hatást fejt ki életükre. Összegezve elmondhatjuk, hogy a sportban megvalósítandó inklúziós tervekhez ismerni kell a társadalomban, a pedagógiában és a foglalkoztatásban is megjelenő attitűd mintákat és azokat a szakmai módszereket, technikákat, amelyek átvihetők a sport és a testmozgás közegébe, világába is. Tanulmányunk fókuszában a 2. részben tárgyalt téma szerint az inkluzív sport hatásai állnak.

Számos hazai tanulmány eredményeként elmondhatjuk, hogy a sportolás jelentős szerepet tölt be az emberi kapcsolatok kialakításában. A sporttevékenység, az edzés, a versenyzés közösségekben zajlik, ahol fontos az egymáshoz való alkalmazkodás, ezért a közösségben kialakult együttműködéshez létfontosságú a különböző társadalmi csoportok elfogadása. Az inkluzív sport első számú feladata az elfogadó és empatikus attitűd kialakulása és az egymás iránti tolerancia a különböző képességű sportolók között is. A sport inklúziós szerepe elsősorban azt eredményezi, hogy a különböző társadalmi csoportok egyes tagjai egymás képességeit és különbözőségeit figyelembe véve legyenek képesek az együtt sportolásra. Az inkluzív sport személyiségformáló hatása mellett a szocializáció folyamatát is elősegíti és egy befogadóbb légkör kialakítását eredményezi.

A fogyatékossgal élő emberek sportjának kezdetei – az integrált sport megjelenése

Az integrált sport megjelenése hivatalosan már az 1904-es St. Louis-i olimpián kezdődött, ahol George Eyser amputáltan, fából készült műlábbal vett részt a tornaversenyeken az ép sportolók között. Halassy Olivér lábszáramputáltként 3 olimpián (1928, 1932, 1936) két arany és egy ezüstérmét szerzett a magyar vízilabda csapat tagjaként (Tóthné Kálbli, 2018). Mindkét sportoló garantáltan jó példa arra, hogy a fogyatékossgal a sportban és a sport által sokszor át-hidalható a nehézség ellenére is. A XX. század közepén – a már tudatosan – szervezett fogyatékos sport legjelentősebb mozgalma a Paralimpia mozgalom lett, amelynek története 1948-as XIV. Londoni Olimpiai Játékok idejére szervezett „hadirokkantak” keresszékes íjászversenyével kezdődött, amelyet dr. Ludwig Guttmann, német orvos szervezett. A paralimpiai mozgalomban szegregáltan, sérültségi szintjüknek megfelelően sportolnak a fogyatékossgal élő emberek, de mindezek ellenére óriási lépés ennek intézményesítése az elfogadás, az integráció és az inkluzív sport népszerűsítésének elősegítéséhez. Az öt fogyatékossgal típus közül ugyancsak a mozgásszervi, az enyhe értelmi fogyatékos és a látás-sérült sportolók szerepelnek a paralimpia programjában, de a múlt század során mind a hallássérült sport, mind a közép és súlyos értelmi fogyatékossgal élők sportja, mind pedig az 1978-ban elindult szervátültetett sport szervezése is nagy fejlődésen ment keresztül. Az Európai Unió által 2007-ben kiadott „Fehér Könyv a Sportról” volt az első olyan szakpolitikai dokumentum, amelyben rögzítésre került a fogyatékossgal élők intézményesített sportja és amely először ír és állít fel szabályokat hivatalosan a szervezett integrált sport lényegéről (Európai Unió: Fehér Könyv a Sportról, 2007; Dóczy, 2012).

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek sportjának nemzetközi története az inkluzív sport megjelenésével

A Nemzetközi Speciális Olimpia Szövetség – az értelmi fogyatékossgal élő emberek legnagyobb sportszervezete – az elmúlt 20 évben kiemelt figyelmet fordított a gyógypedagógiai szakemberek és sportszakemberek által kidolgozott ún. integrált vagy egyesített sport szervezésére és bonyolítására. Az egyesített sport vagy eredeti nevén Unified Sport lényege a társadalmi integráció megvalósítása az inkluzív sport módszereinek segítségével. Világszerte ma már több mint egy millió – nem értelmi fogyatékossgal élő, más néven – partner sportoló bevonásával működik ennek nemzetközi versenyrendszere is. A Unified Sports® program partner sportolói egyenrangú sporttársként kezelve értelmi fogyatékossgal élő embertársaikat az inkluzív sport módszereinek segítségével valósítják meg az edzőmunkát és a versenyzés körülményeit. Az egyesített sport alapelve, hogy az inkluzív sport segítségével nem fogyatékos és fogyatékossgal élő sportolók képesek legyenek együtt hatékonyan és eredményesen sportolni.

A fogyatékossgal élő személyek sportjának hazai története az integráció tükrében

A fogyatékossgal élő emberek hazai sportjának megjelenését – akár csak a nemzetközi sportnál, a háború okozta mozgás- és érzékszervi, valamint értelmi és pszichés sérülések tömeges megjelenése kapcsán a XX. század elejére teszik. Eleinte kizárólag szegregáltan működő sportszervezetek működtek mindaddig, amíg számos civil szervezet, az inkluzív pedagógia és az adaptált sport megjelenésével egyre szélesebb körökben hirdette és szervezte a különböző fogyatékossgal élő emberek bevonását a sportba. Ma már számos hazai sportegyesület és szakszövetség felismerte, hogy a fogyatékossgal élő emberek bevonhatók egyes sportágak hazai versenysportjába is és figyelmet fordítanak arra, hogy felismerjék, hogy miként fejleszthető és szervezhető a fogyatékossgal élő emberek által végzett inkluzív és adaptált sport nemzetközi szinten is. A Magyar Olimpiai Bizottság mellett számos nagyobb hazai sportági szakszövetségben jött létre „fogyatékos sport bizottság”, amelynek célja a hazai versenysport, utánpótlás sport és fogyatékos sport integrációja és az inkluzív sport népszerűsítése.

Az értelmi fogyatékossgal élő személyek sportja hazánkban az inklúzió tükrében

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek szervezett hazai sportját a Nemzetközi Speciális Olimpia mozgalom hazai tagszervezetének létrejötté szilárdí-

totta meg. A Magyar Speciális Olimpia Szövetség új lehetőséget és esélyt adott az értelmi fogyatékos-sággal élő emberek számára azzal, hogy nemzetközi tag-szervezetének küldetését beteljesítve egész éven át tartó edzési és versenyeztetési lehetőséget szervez ma már több mint 2 000 sportolója számára 22 nyári és téli sportágban fogyatékos-sági szinttől füg-getlenül. Az ún. egyesített sport, amely a nem értelmi fogyatékos-sággal élő sportolók minél nagyobb lét-számú bevonását szervezi, nagy stratégiai és szakmai változásokat hozott a hazai szövetség életébe is. A Speciális Olimpiában zajló kvalitatív, nemzetközi kutatások is kimutatták, hogy ennek az inkluzív sport-programnak (Unified Sports®) a segítségével, sokkal nagyobb mértékben változtatható meg az átlagos in-tellektusú emberek értelmi fogyatékos-sággal élő sportolók iránti attitűdje pozitív irányba és a spor-tolás és edzés minőségének terén is kimutathatóvá vált ez a minőségi javulás Magyarországon is.

A sport kiemelt jelentősége a fogyatékos-sággal élő emberek életében

A sport szerepe ma már megkérdőjelezhetetlen a fogyatékos-sággal élő emberek számára, hiszen reha-bilitációs feladata mellett az inkluzív és közösségte-remtő szerepe vitathatatlanul nagy segítséget nyújt mind az átlagos intellektusú, mind az értelmileg aka-dályozott emberek életében. A sportolás megszerve-zése azonban még mindig nagy problémát okoz, hiszen az akadálymentesítés szinte sehol sem meg-oldott teljeskörűen, ami a fogyatékos-sággal élő em-bereknek súlyos hátrányt okoz. Hiányzik a segítő szakmát választók és a sportszakemberek közötti megfelelő kommunikáció, valamint utóbbiak fogyá-tékos-sággal élő személyekkel kapcsolatos szakmai ismeretei is hiányosak, pedig tanulmányok bizonyí-tották, hogy a rendszeres sportolás eredménye nem-csak az egészségmegőrzés hanem az önálló élet-vitelre nevelés fontos része is. A hazai kutatók véle-ménye alapján a fogyatékos-sággal élő emberek iránti pozitív attitűd kialakulásához a megoldás a szakem-berek és környezetükben élők felkészültsége, megfe-lelő tudása és ismerete és ezáltal egy szemléletmód váltás is, amelynek eredménye lehet a pozitív integ-ráció és a megfelelő akadálymentesítés is.

Az elfogadás a sport segítségével

Az elfogadás, a pozitív attitűdváltozás és az in-klúzió szerepét a kutatók több társadalmi csoportban is vizsgálják és az eredmények sok esetben hasonlóságot mutatnak. A hazai kutatások tükrében levon-ható az a következtetés, hogy az átlagos intellektusú, tipikus fejlődési ütemű emberek nem egyformán el-fogadók a különböző mértékű és típusú fogyatékos-sági típusokkal szemben. Számos kérdőíves és

interjú kvalitatív kutatást folytattak fogyatékos-sággal – és azon belül értelmi fogyatékos-sággal – élő em-berek iránti attitűddel kapcsolatosan és mindegyik társadalmi csoport (általános iskolás gyermekek, kö-zépiskolás gyermekek és középkorú felnőttek) köré-ben az volt megállapítható, hogy az értelmi fogyaté-kossággal élő emberek iránt a legkevésbé elfogadók. A kutatók azonban azt is megállapították, hogy a Speciális Olimpia mozgalom ma a nemzetközi és hazai fogyatékos sportélet egyik leghatékonyabb szervezete, amely az értelmi fogyatékos-sággal élő em-berek egészségmegőrzésén túl, elfogadásukat és a közösségi életbe történő bevonásukat is előre viszi. A mozgalom külön figyelmet fordít olyan globális programok megvalósítására, amelyek segítséget nyúj-tanak az értelmi fogyatékos-sággal élő sportolók kör-nyezetében élő emberek (rokonok, barátok, iskola-társak, tanárok, edzők) és dolgozó szakemberek (or-vosok, konduktorok, gyógypedagógusok) inkluzív szemléletmódjának kialakulására és attitűdjének po-zitív irányba történő változására.

Az inklúzió megjelenésének jelentősége a hazai iskolai sportban

Számos magyar kutató véleménye, hogy az inklú-zió megvalósítására legalkalmasabb szintér maga az iskola és az iskolai sport. Az iskolai közösségek se-gítségével pozitív attitűd változás érhető el, amely le-hetőséget biztosít az ismeretek bővítésére a fogyaté-kossággal élő diákok és az ép fejlődési ütemű társaik számára is. Az iskolai sport és testnevelés minden formája, de leginkább a közösségben végzett sporto-lási lehetőségek, edzések, játékok segítik az elfogadó, empatikus attitűd kialakítását. Az iskolai sport fel-adata, hogy toleranciára, együttműködésre nevel, amelynek megvalósítására már az Európai Unió is nagy hangsúlyt fektet szakpolitikai útmutatói és jog-szabályai deklarálásával. A nemzetközi Speciális Olimpia mozgalom – a világon egyedülálló ún. „Uni-fied Champion School Program-ja”, a Magyarorszá-gon is működő „Ifjúsági Vezető Programja” (Youth Leader Program), és „Kölyök Sportoló Programja” (Young Athletes Program) már megkezdte az inkluzív nevelés és szemléletmód elsajátíttatását az iskolatár-sak, a fogyatékos-sággal élő személyek környezetében élők és a hozzátartozóik körében. Ezek eredménye-ként felmutathatóvá vált a közösségek pozitív irányú attitűd és szemléletmód váltása, amelyet nemzetközi kutatások is bizonyítottak.

A sport segítségével megvalósított inklúzió, avagy inkluzív sport

A fentebb említett szemléletmód és attitűdváltás, amelyet a nemzetközi szintér mellett hazánkban is alkalmaznak, már kétféle inkluzív módszert említ,

amely a sport segítségével használja fel a kirekesztés csökkentésére. A „sportban megvalósítandó inklúzió” (inclusion in sport) és a sport által megvalósuló inklúzió (inclusion through sport) közötti különbség elősegíti az inkluzív gondolkodásmód megerősítését és ezáltal a különböző társadalmi rétegek közötti egyenlőtlenség halványulását. Míg az első a sportolási környezetben zajló inklúzió gyakorlati megvalósítását jelenti, addig a második a sport segítségével létrejött inkluzív gondolkodásmódot és mechanizmust ismerteti.

A szakemberek szerepe jelentős a fogyatékos-sággal élő emberek sportjában

Nem győzzük hangsúlyozni, hogy az inkluzív szemléletmódok elméleti és gyakorlati megvalósulása mind az egészségmegőrzésben, mind pedig a társadalom szemléletváltozásában szerepet játszanak, amelyhez egyfajta nagykövetként kell, hogy a sporttal foglalkozó és a sportban dolgozó szakemberek tevékenykedjenek. Az integrációval és az inklúzióval kapcsolatos kutatások eredményeképpen világossá vált, hogy a sportszakemberek feladata elősegíteni a különböző társadalmi csoportok aktívabb részvételét a sportban és szerepet kell vállalniuk olyan speciális célcsoportok sportszervezésében is, mint a fogyatékos-sággal – és azon belül az értelmi fogyatékos-sággal – élő emberek.

A tanulmány első részében feltett kérdésvetésekre adott válaszok

Ahhoz, hogy összehasonlíthassuk azokat a tanulmányokat, amelyek a hazai fogyatékos-sággal élő emberekkel kapcsolatos kutatásokat mutatják be, olyan kérdéseket fogalmaztunk meg, amelyek választ adnak azokra a folyamatokra és jellegzetességekre, amivel mind a négy területen megvalósuló inklúzió bemutatható. Az első kérdésünk, hogy „Milyen sorrendben jelent meg hazánkban a fogyatékos-sággal – és azon belül az értelmi fogyatékos-sággal – élő emberek életvitelét elősegítő inklúzió leírása, elemzése, kutatása az általunk vizsgált kulcsterületeken, mint a társadalom, a sport, az oktatás és a foglalkoztatás?”. Második kérdésünk, hogy „Milyen tényezők vezettek az inklúzió jelenségének és gyakorlatának térnyeréséhez a történelmi modern korban?” és végül a harmadik, hogy „Milyen tényezők vezettek az inklúzió jelenségének és gyakorlatának térnyeréséhez a modern kori sportban?”

1. Szisztematikus szakirodalmi áttekintésünk alapján az első kérdésvetésre adott válasz az, hogy hazánkban a fogyatékos-sággal – és azon belül az értelmi fogyatékos-sággal – élő emberek életvitelét elősegítő inklúzió a vizsgált területek vonatkozásában az alábbi sorrendben jelentek meg. Első-

nek a társadalomban (20. század elején), majd később az oktatásban (a két világháború között), aztán a foglalkoztatásban (1950-es években) és végül a sport területén (1970-es évek elején).

2. A második kérdésvetetés megválaszolása során arra a megállapításra jutottunk, hogy meg kell különböztetni a külső és belső tényezőket, amelyek az inklúzió jelenségének és gyakorlatának térnyeréséhez vezettek a 20. században. Kutatásunk során bebizonyosodott, hogy a belső tényezők közül az egyik legtöbbet vizsgált téma a fogyatékos-sággal élő emberek iránti attitűdváltozás, a külső tényezők közül pedig a személyi (család, pedagógus, szakember, segítő szolgálat és a fogyatékos-sággal élő emberek környezetében élők), valamint a tárgyi (akadálymentesítés, szolgáltatásokhoz való hozzáférés) feltételek megteremtésére irányult.
3. A harmadik kérdésvetetés megválaszolása során is véleményünk az, hogy meg kell különböztetni a külső és belső tényezőket, amelyek az inklúzió jelenségének és gyakorlatának térnyeréséhez vezettek a sport területén is. A 20. század elején a sportot, mint eszközt már alkalmazták a hazai szegregált intézményekben, de a rendszerváltás után felerősödtek az integrációval kapcsolatos mozgalmak így megnyílt a lehetőség a sportlétesítmények szélesebb körű használatára, valamint a szegregált intézményekben dolgozó szakemberek közreműködésével a hazai és nemzetközi sportversenyeken való részvételre. Az 1900-as évek elején sorra alakultak a fogyatékos sportszövetségek és hazánk is csatlakozott számos nemzetközi sportszervezethez. A 90-es években elindultak a sportdiplomata és a fogyatékos-sággal élő emberekkel foglalkozó sportszakemberek képzése is. Az értelmi fogyatékos-sággal élő emberek a fogyatékos-sággal élő személyek legnagyobb csoportja, így integrációjuk vizsgálata kapcsán arra az eredményre jutottunk, hogy a leghatékonyabban a Speciális Olimpia mozgalom globális inkluzív programjai révén kapnak lehetőséget a többségi társadalomban való részvételre.

Összegzés

A fogyatékos-sággal élő emberek rendszeres sportolásának bizonyítottan pozitív élettani hatásai vannak, aminek megvalósításához lényeges szempont az integráció. Ma már azonban ez nem elegendő, hiszen nem elég együtt sportolni, azt rendszeresen és főként hatékonyan kell tenni. A hatékonyság egyik legfontosabb tényezője az inkluzivitás, amelynek segítségével minden ember egyenlő feltételekkel, képességeihez és lehetőségeihez mérten vehet részt a közösségi életben, így a sportban is.

A sport és a fogyatékossgal élő emberek életvitel és befogadása a XX. század elejétől fogva az UNESCO és az ENSZ, 2007 óta pedig az Európai Unió szakpolitikájának is témája, amelyben már a kezdetektől megjelenik a sport inkluzív hatásának fontossága és ezáltal a fogyatékossgal élő emberek sportja is. Az értelmi fogyatékossgal élő emberek sportolásának, testedzésének szervezése, megvalósítása bár csak egy szegmense a fogyatékossgal élő személyek sportjának, mégis fontos rájuk kiemelt figyelmet fordítani, hiszen létszámban ezzel a fogyatékossgal élnek a legtöbben a világon. A föld lakosságának 2-3%-a, azaz kb. 178-256 millió ember él ma értelmi sérültként (WHO, 2011).

A hazai kutatásokból készített összegző analízisünkben kitértünk a társadalomban, pedagógiában és foglalkoztatásban megjelenő inklúzió történetére és eredményeire és ezek ismeretében elemeztük a sporttal kapcsolatos tanulmányokat és publikációkat. A hazai kutatások között csak elvétve találunk az értelmi fogyatékossgal élő emberek sportjáról készült kutatást, ezért készítettük az összegyűjtött eredményekből a hazai irodalmak elemzésén keresztül a szakirodalmi áttekintést. Összehasonlító elemzésünkben ismertettük a több mint 40 feldolgozott tanulmány eredményét számos szakpolitikai dokumentum és jogszabály beemeléseivel. Ráműtattunk a közös pontokra és tényekre, amelyeken keresztül megismerhetővé válnak a fogyatékossgal – és azon belül az értelmi fogyatékossgal – élő emberek integrációját elősegítő mechanizmusok.

A tanulmányban ismertett hazai kutatások is alátámasztották a korábban említett – a Magyar Sporttudományi Szemle 2020/2. számában megjelent tanulmányt is, hiszen a Speciális Olimpia a világ legnagyobb fogyatékos személyeket tömörítő sport-szervezeteként, sport, humanitárius és szocializációs programjai, eseményei révén emberek millióinak ad lehetőséget a rendszeres sporttevékenységre, a mozgalom által szervezett inkluzív események pedig az integráció létrejöttére. A mozgalom így nemzetközi szinten demonstrálja, hogy az inkluzív sport segítségével áthidalhatók a társadalmi egyenlőtlenségek a korosztályi és nemi különbségek is.

Ajánlás

Tanulmányunk több célcsoport részére ajánlható, hiszen részletesen bemutatja, hogy az inklúzió elmélete és gyakorlata mely területeken képes a fogyatékossgal – és azon belül az értelmi fogyatékossgal – élő emberek minőségi életvitelének javításában se-

gíteni. Számos területet megvizsgáltunk, amelyek alapján ezt az anyagot minden olyan szakembereknek ajánljuk, akik felismerték, hogy az integráció megvalósítását az előítéletek és stigmák megszüntetésével kell kezdeni. Ehhez fontos, hogy a nemzetközi és a hazai szakpolitika iránymutatást adjon, valamint integrációs sportprogramokat szervezzen. Fontos kiemelni azt is, hogy a diszkrimináció megszüntetésével az esélyegyenlőség is teret kapjon mind a pedagógiában, mind a sportban mind pedig a munkaerőpiacon, így tanulmányunk segítséget nyújthat olyan humán erőforrás menedzsereknek is, akik megváltozott munkaképességű és fogyatékossgal élő emberek munkaerő közvetítésével foglalkoznak. Ehhez nagy segítség lenne, ha a hazai jogszabályok és szakmai ajánlások betartására a munkáltatók is nagyobb hangsúlyt fektetnének. Összehasonlító elemzésünk elsősorban a sport inkluzív hatását és a sport segítségével megvalósuló inklúzió létrejöttét célozta megvizsgálni, így fontos kiemelni a szakadók és a testnevelők szerepét is. A hazai tanulmányok szinte kivétel nélkül valós problémaként mutattak rá a hazai sportszakemberek képzésében rejlő hiányságra, amely nemcsak a fogyatékossgal élő emberek lehetőségeit csökkenti, de magukét, a szakembereket is. A segítő szakmát választó pedagógus hallgatók (konduktorok és gyógypedagógusok) mellett sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni akár sportágspecifikusan is az edzők, szakadók alapvető gyógypedagógiai ismereteinek bővítésére, de elsősorban a testnevelők, humán kineziológusok képzésére. A tanulmány sokszínűsége révén kitért arra is, hogy bár több jó példa is ismert, általánosságban még nem mondható el, hogy a hazai sportszövetségek tevékenyen nyitottak a fogyatékossgal élő sportolók versenyrendszerben történő integrálására. Ezért a tanulmány sportszövetségi vezetők, főtitkárok, sportigazgatók és nemzetközi igazgatók számára is hasznos lehet. Végül, de nem utolsó sorban említést kell tenni arról is, hogy ma már törvény szabályozza az akadálymentesítés kialakítását is, így a tanulmány ajánlható minden létesítményvezető, üzemeltető számára is. Zárszóként megjegyezzük, hogy a vizsgált szakterületek szakemberei mellett a legfontosabb mindig a fogyatékossgal – és azon belül is az értelmi fogyatékossgal – élő emberek környezetének felvilágosítása, így a tanulmány megismerése a fogyatékossgal élő emberek környezetében élő személyek és hozzátartozók, rokonok, iskolatársak, edzőtársak számára is segítséget nyújthat.

Felhasznált irodalom

- Balázs-Földi, E., Villás, M. (2020): Attitudes towards the sport of persons with disabilities, i. e.: Is the sport important in the lives of people with disabilities? *Különleges Bánásmód*, **6**: 1. 19-34.
- Balogh L., Kiss G., Orbán K., Vári B., Bóka F., Mészleányi-Lenhart E., Mikulán R. (2015): *Rekreáció III*. Szeged Tudományegyetem, TÁMOP-4.1.2.E-15/1/Konv-2015-0002 from: http://www.jgyphk.hu/tamop15e/tananyag_html/Rekreacio_III/index.html.
- Bíróné N.E., Bognár J., Farkas J., Gombocz J., Hamar P., Kovács A.T., Mészáros J., Ozsváth K., Rétsági E., Rigler E., Salvara I., Szabó B., Tihanyiné Á., Vináné K.Á. (2011): *Sportpedagógia – Kézikönyv a testnevelés és a sport pedagógiai kérdéseinek tanulmányozásához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest Nordex Kft. from: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0025_Birone_Nagy_Edit-Sportpedagogia/ch06s08.html#id565435.
- Dóczi T. (2012): Sport és hátrányos helyzet. In.: *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*. Tanulmánykötet. 104-128.
- Dorogi L. (2012): A fogyatékos személyek teljesítménysportja és annak hatása a sport különböző színtereire. Doktori értekezés, Semmelweis Egyetem Nevelés- és Sporttudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Európai Unió (2007): *Fehér könyv a sportról*. Brüsszel, 2007. from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52007DC0391>.
- Favazza, P., Siperstein, G., Ghio, K. (2014): Young Athletes Globalization Project. Final report. University of Massachusetts, Boston from: <https://media.specialolympics.org/resources/research/young-athletes/Young-Athletes-Globalization-Project-Final-Report.pdf>.
- Ficsorné Kurunczi Margit (2009): Az intellektuális fogyatékosokkal élő emberek mozgalmának hazai története In.: Hegedüs L., Ficsorné K.M., Szepessyné J.D., Pajor E., Könczei Gy.: *A fogyatékosügy hazai és nemzetközi története*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Fótiné H.É., Berencsi A., Lénárt Z., Tóthné K.K., Vámos T. (2015): Nemzetközi kitekintés az inkluzív testneveléssel kapcsolatos kutatásokra a sajátos nevelési igényű tanulók szemszögéből, In.: Révész L., Csányi T. (szerk.): *Tudományos alapok a testnevelés tanításához. II. kötet: A testnevelés és az iskolai sport neveléstudományi, pszichológiai és kommunikációs szempontú megközelítései*. Magyar Diáksport Szövetség, Budapest. 177-197.
- Földesi-Szabó Gy. (2010): Social exclusion/inclusion in the context of Hungarian sport. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, **50**: 44-59.
- Gruiz K. (2007): *Volt egyszer egy MÉS...*, *Egy sport-szövetség története 1992 – 2005*. MÉS és Down Alapítvány Kiadó, Budapest, 61-67.
- Kiss Á. (1996): Értelmi fogyatékosok a középiskolások szemével. *Iskolakultúra*, **1**: 33-37.
- Kovács K. (2016): Sport és inklúzió. In: *Inkluzív nevelés – inkluzív társadalom*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 294-316.
- Myliwiec, A., Damentko, M. (2015): Global initiative of the special Olympics movement for people with intellectual disabilities. *Journal of Human Kinetics*, **45**: 253-259.
- Nádas P. (1996): Paralimpiai Játékok története. *Gyógypedagógiai Szemle*, **24**: 4. 255-263.
- Orbán-Sebestyén K., Ökrös Cs., Sáringerné Sz.Zs., Jeager P. (2018): Érzékenyítés sporttal – avagy az "Integrált Tenisz Erzsébet-tábor" hatása tipikusan fejlődő kisiskolás gyermekekre. In.: *Tanulmányok a 47. Mozgásbiológiai Konferencia előadásaiból*. Magyar Edzők Társasága, Budapest, 155-170.
- Orbán-Sebestyén K., Sáringerné Sz. Zs., Ökrös Cs. (2019): Egyetemi hallgatók fogyatékosokkal élő emberek iránti attitűdjének vizsgálata (feltérképezése). *Magyar Sporttudományi Szemle*, **79**: 72.
- Orbán-Sebestyén K., Sáringerné Sz.Zs., Farkas J., Ökrös Cs. (2020): Nemzetközi kitekintés a sport általi inklúzió attitűdváltozásokra gyakorolt hatásával kapcsolatos – a Speciális Olimpia mozgalomban végzett – tanulmányokról. *Magyar Sporttudományi Szemle*, **84**: 30-41.
- Pázmány V., Lentner N. (2020): Speciális Olimpia mozgalom Kölyök Sportoló programjának állapotfelmérő-eszköze a gyakorlatban. *Acta Medicae et Sociologica*, Debreceni Egyetem, **11**: 30. 113-140.
- Sáringerné Sz.Zs. (2014): Fogyatékosokkal élők sportolási lehetőségei. In.: *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*. Tanulmánykötet. 129-141.
- Special Olympics Global Reach Report 2020, Special Olympics Inc., 2020, from: <https://www.specialolympics.org/about/reports>.
- Special Olympics Research Overview 2018, Special Olympics Inc, 2018, from: <https://resources.specialolympics.org/research/research-overview>.
- Tóthné Kálbli K. (2018). Példaértékű sportolói teljesítmények – „Csodabogarak” az olimpiai és paralimpiai játékokon. In: Nádas Pál (szerk.): *Árnyékban született csillagok. Paralimpiatörténeti tanulmányok*. Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége. 2. kötet. 843-850.
- Tóthné Kálbli K. (2019): *Szakirodalmi áttekintés a*

- sajátos nevelési igényű tanulók fittségi vizsgálatairól. A NETFIT® sajátos nevelési igényű gyermekekre történő adaptációjának megvalósítása. Magyar Diáksport Szövetség, Budapest.
- Wisinger J. (2009): Így kezdődött itthon. In: *Magyar Speciális Olimpia Szövetség: Hadd, küzdjek bátran!* MSOSZ, Budapest, 17-28.
- World Health Organisation (2011): World report on disability 2011, from: <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>.
- www.hdsf.hu – A Magyar Hallássérültek Sportszövetségének honlapja.
- <https://ibsasport.org/about/who-we-are/history> – A Nemzetközi Látássérült Sport Szövetség honlapja.
- www.msosz.hu – A Magyar Speciális Olimpia Szövetség honlapja.
- <https://olympics.com/en/news/george-eyser-medals-mystery-and-the-games-first-amputee>.
- <https://olympics.com/en/athletes/karoly-takacs> – Takács Károly olimpiai bajnok oldala.
- www.trapilap.hu – A Magyar Szervátültetettek Szövetségének honlapja.
- www.virtus.sport/about-virtus – A VIRTUS (World Intellectual Impairment Sport) honlapja.
- www.wtgf.org – A World Transplant Games Federation, A Transzplantációs Játékok Világszövetségének honlapja.

Hivatkozott jogszabályok

33. 1993. évi LXXIX. Törvény a Közoktatásról.
34. 1998. évi XXVI. Törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.
35. 2000. évi CXLV. Törvény a Sportról.

